

YAPONIYA MODASI FALSAFASIDA DEKONSTRUKTIVIZM TAMOYILLARI

Umarova Fotima Akmal qizi

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti

Liboslar dizayni fakulteti,

Liboslar dizayni mutaxassisligi magistranti

fotimaytityit@gmail.com

ANNOTATSIYA

Maqola yapon modasi falsafasidagi dekonstruktivizm tamoyillarini tahlil qilishga bag'ishlangan. Jak Derridaning falsafasi va an'anaviy yapon estetikasining (vabi-sabi, ma, bo'shliq kontseptsiyasi) yapon dizaynerlarining liboslar yaratishga bo'lgan noyob yondashuvi va qarashlarini ko'rib chiqiladi. Ayniqsa, Rey Kavakubo, Yoji Yamamoto va Issey Miyake ijodlariga alohida e'tibor qaratib, ularning ishlari modadagi go'zallik, funktsionallik va gender chegaralari haqidagi tasavvurlarni o'zgartiradi. Bu assimetriya, matolar bilan ishlash va tugallanmaganlik g'oyasi kabi dekonstruksiyaning asosiy tamoyillarini o'rganish va shuningdek, Yaponiya dekonstruktivizmining jahon modalariga ta'siri, shu jumladan bu g'oyalarni qabul qilgan Yevropa dizaynerlari va barqaror va raqamli dizayndagi zamonaviy tendentsiyalar ham tahlil qilinadi. Shu bilan birga, XXI asrda dekonstruktivizmning san'at, moda va falsafani birlashtiruvchi kontsepsiya sifatida ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: dekonstruktivizm, yapon modasi, moda falsafasi, Yoji Yamamoto, Rey Kavakubo, Issey Miyake, dekonstruksiya, konseptual moda.

ABSTRACT

The article is devoted to the analysis of the principles of deconstructivism in the philosophy of Japanese fashion. The philosophy of Jacques Derrida and traditional Japanese aesthetics (wabi-sabi, ma, the concept of emptiness) are considered in the unique approach and vision of Japanese designers to creating clothes. Particular attention is paid to the works of Rei Kawakubo, Yoji Yamamoto and Issey Miyake, whose work changes the ideas of beauty, functionality and gender boundaries in fashion. This is a study of the main principles of deconstruction, such as asymmetry, work with fabrics and the idea of incompleteness, as well as the influence of Japanese deconstructivism on world fashion, including European designers who adopted these ideas, and modern trends in sustainable and digital design. At the same time, deconstructivism is considered as a concept that unites art, fashion and philosophy in the 21st century.

Keywords: *deconstructivism, Japanese fashion, fashion philosophy, Yoji Yamamoto, Rei Kawakubo, Issey Miyaké, deconstruction, conceptual fashion.*

KIRISH (ВВЕДЕНИЕ / INTRODUCTION)

Zamonaviy moda uzoq vaqtdan beri kiyimning utilitar funksiyasidan tashqariga chiqib, o'zini namoyon qilish, ijtimoiy tanqid va falsafiy tadqiqotlar shakliga aylandi. Modaning eng radikal va ta'sirchan yo'nalishlaridan biri dekonstruktivizm bo'lib, u kiyimning go'zalligi, funksionalligi va tuzilishi haqidagi an'anaviy tushunchalarga qarshi turadi. Yaponiya modada dekonstruktivizimni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. 1980-yillardan boshlab Rey Kavakubo, Yoji Yamamoto va Issei Miyake kabi yapon dizaynerlari liboslar silueti, kontseptsiyasiga yangi nuqtai nazarni taklif qilishdi. Ularning asarlari moda, san'at va falsafa o'rtasidagi chegaralarni qayta ko'rib chiqadi, bu esa ushbu yo'nalishni o'rganishni zamonaviy dizaynning rivojlanishi sharoitida ayniqsa dolzarb qiladi.

"Dekonstruktivizm" atamasi 1960-1970 yillarda dekonstruktsiya kontseptsiyasini ishlab chiqqan Jak Derrida falsafasidan kelib chiqqan. Dekonstruksiya ikkilik qarama-qarshiliklarni (masalan, shakl/funktsiya, erkak/ayol, o'tmish/hozirgi) yo'q qilishga va til, madaniyat va san'at tuzilmalari ichidagi yashirin ma'nolarni aniqlashga qaratilgan" [1]. Arxitektura va modada dekonstruktsiya tamoyillari simmetriya, standart nisbatlar va an'anaviy dizayn usullari bilan uzilish va buzulish orqali ifodalanadi. Dekonstruktivizm odatiy qoidalarining buzilishiga asoslangan yangi shakllarni yaratib, narsalarning mohiyatini tahlil qilishga va qayta ko'rib chiqishga intiladi. Dekonstruksiya g'oyalari madaniyatning ko'plab sohalariga ta'sir ko'rsatdi: "Arxitekturada: Zaha Hadid, Frank Gehri va Bernard Chumining asarlari chiziqli va an'anaviy simmetriyadan parchalangan, dinamik dizaynlar foydasiga voz kechishni namoyish etadi. San'atda: dekonstruktivistik tamoyillar kontseptual rassomlar va postmodernizm vakillari Marsel Dyushampning asarlarida aks etgan. Modada: 1980-yillardan boshlab dekonstruktivizm libos dizaynida, ayniqsa yapon va belgiyalik dizaynerlarning ishlarida muhim yo'nalishga aylandi" [2].

Dekonstruktivizm falsafa sifatida g'arbda paydo bo'lgan bo'lsa-da, uni modaning asosiy yo'nalishiga aylantirgan yapon dizaynerlari edi. Ularning kiyimga bo'lgan munosabati an'anaviy yapon estetik tushunchalariga asoslangan: "Vabi-sabinomukammallik va to'liqsizlikning go'zalligi. Ma-bo'shliqni kompozitsiyaning muhim qismi sifatida anglash. Minimalizm-soddalik va tabiiylikka intilish" [3]. Ushbu g'oyalar dizaynning asosini tashkil etdi, bu yerda klassik shakllarni yo'q qilish yangi ma'no yaratish usuliga aylanadi. Yaponiyalik dizaynerlar kontseptual va falsafiy yondashuv foydasiga hashamat, simmetriya va standart siluetlardan voz

kechib, moda g'oyasini o'zgartirdilar. Yapon modasida dekonstruktivizmning asosiy tamoyillari ko'rib chiqiladi. Dekonstruksiya falsafasi yapon dizaynerlarining asarlarida qanday namoyon bo'lishi, ular an'anaviy kiyim shakllarini qanday qayta tasavvur qilishlari va ularning g'oyalari jahon modasiga qanday ta'sir qilgani tahlil qilinadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METOD

Yapon modasida dekonstruktivizm tamoyillarini tahlil qilish uchun sifatli tadqiqot usuli qo'llaniladi, shu jumladan: yapon dizaynerlari kolleksiyalarini tahlil qilish-dekonstruksiya tamoyillari namoyon bo'ladigan asosiy moda namoyishlarini o'rganish. Kiyimlarning shakllari, materiallari, konstruktsiyalari va ularning falsafiy ahamiyati ko'rib chiqiladi. "Falsafiy tushunchalarni o'rganish-dekonstruksiya g'oyalarini (Jak Derrida) an'anaviy yapon estetikasi (vabi-sabi, ma) va ularning modaga ta'sirini taqqoslash. Vizual tahlil-assimetriya, nostandart kesish, matolarni yo'q qilish, an'anaviy siluettlardan voz kechish kabi kiyimdagi vizual elementlarni o'rganish. Tarixiy tahlil-1980-yillardan beri yapon modasida dekonstruktivizm evolyutsiyasini va uning jahon sanoatiga ta'sirini ko'rib chiqish" [4]. Ilmiy va nazariy maqolalar dekonstruksiya falsafasi, moda nazariyasi, san'atshunoslik va madaniyatshunoslik bo'yicha nashrlar. Dizaynerlar bilan suhbatlar-Yoji Yamamoto, Rey Kavakubo va Issei Miyakening rasmiy bayonotlari, ular o'zlarining g'oyalari va ishlash tamoyillarini tushuntiradilar. Moda ko'rgazmalarining vizual tahlili-Parij moda haftaligi va boshqa xalqaro platformalarda namoyish etilgan to'plamlarning arxiv yozuvlari va fotosuratlarini o'rganish. Moda tarixiga oid kitoblar va kataloglar – yapon modasi va dekonstruktivizm ta'siriga bag'ishlangan asarlar tadqiqot uchun ma'lumot ko'rinishida foydalanib, ularni o'rganib chiqdik.

Yapon modasi falsafasi asosan an'anaviy estetik tushunchalarga asoslangan, masalan: "Vabi-sabi- nomukammallik, assimetriya va narsalarning tabiiy eskirishi go'zalligi. Modada u notekis qirralarda, ishlov berilmagan tikuvlarda va assimetrik effektli matolarda namoyon bo'ladi. Ma – bo'shliqni kompozitsiyaning muhim qismi sifatida anglash. Bu ataylab erkin siluettlar, qatlamlar va minimalizm bilan ifodalanadi. Bo'shliq tushunchasi – shaklning yo'qligi uning mavjudligi kabi mazmunli degan fikr. Yapon modasida u siyrak tuzilmalar, nostandart kesmalar va dekonstruksiya qilingan shakllarda mujassamlangan" [5].

Tadqiqot uchun uchta asosiy dizayner tanlandi, ularning ijodi moda dekonstruktivizmining rivojlanishiga eng katta ta'sir ko'rsatdi: "Rey Kavakubo (Comme des Garçons) – shaklning radikal dekonstruksiya qilinishi, ikkilik qarama-qarshiliklarning yo'q qilinishi (erkak/ayol, chiroyli/xunuk). Yoji Yamamoto - "anti-moda" tushunchasi, an'anaviy kesimning dekonstruksiya qilinishi, monoxrom

estetika. Issei Miyake – texnologik dekonstruksiya, to'qimachilik bilan tajribalar, hajmlar va materiallar bilan ishlash" [6]. Ushbu dizaynerlar dekonstruksiya falsafasini modaga kiritibgina qolmay, balki Yevropa va Amerika moda dizaynerlarini ilhomlantirish orqali global sanoatning rivojlanishiga ham ta'sir ko'rsatdi. Ularning asarlari yapon modasida dekonstruktivizm falsafasining namoyon bo'lishining asosiy namunalari sifatida qaraladi.

MUHOKAMA

Yapon dekonstruktivizmi an'anaviy modadan tashqariga chiqib, kiyimni falsafiy va intellektual ob'ektga aylantirdi. G'arb modasidan farqli o'laroq, yapon dekonstruktiv modasi kiyim tushunchasini sifatida o'rganadi. "Rey Kavakubo (Comme des Garçons) aniq yechimlarni taklif qilishdan ko'ra ko'proq savol tug'diradigan narsalarni yaratadi. Misol uchun, uning "Dress Meets Body" (1997) to'plami sizni go'zallik standartlari va tanani idrok etish haqida o'ylashga majbur qiladi. Yoji Yamamoto kiyim haqida "vaqt" deb gapiradi, modani o'tkinchi tendentsiyalarga qarshi qo'yadi va o'nlab yillar davomida dolzarb bo'lib qolgan narsalarni yaratadi. Issei Miyake pleats please texnologiyasidan foydalanadi, bu dekonstruksiya nafaqat vayron bo'lishi, balki innovatsion materiallar orqali shakllarni o'zgartirishi mumkinligini isbotlaydi" [7].

Yapon modasi nafaqat libosni taqdim qilish, balki tanani, makonni va moddiylikni aks ettiradi, tomoshabinni kiyimni chuqurroq idrok etishga majbur qiladi. 1980-yillardagi yapon inqilobidan so'ng, yevropalik dizaynerlar dekonstruksiya tamoyillarini faol ravishda joriy qila boshladilar. Ular orasida: Martin Margiela belgiyalik dizayner bo'lib, u yaponlarning dekonstruksiya yondashuvidan ilhomlanib, xom tikuvlar, deformatsiyalangan nisbatlar va qayta ishlangan kiyimlardan foydalangan. Anne Demelmeister – pank estetikani assimetriya, qasddan beparvolik va qatlamlar bilan birlashtirib, yapon moda dizaynerlarining g'oyalarini rivojlantirdi. Husayn Chalayan – modani texnologik va falsafiy tushunchalar orqali o'rganib, transformatsiya va yo'q qilish elementlari bilan to'plamlar yaratdi.

XXI asrda dekonstruktivizm rivojlanishda davom etmoqda. Yapon modasi ta'sirida bo'lgan zamonaviy moda dizaynerlariga quyidagilar kiradi: Demna Gvasaliya (Balenciaga, Vetements) – nostandart nisbatlardan, ataylab bo'rttirilgan siluetlardan va assimetriyadan foydalanadi. Rik Ouens – minimalizmni dekonstruksiya bilan birlashtiradi, to'liq tikilmagan bichimlar, hajmlar va g'ayrioddiy materiallar bilan ishlaydi. Kreyg Grin – sharqona dizayn falsafasidan ilhomlanib, kiyimdagi "to'liqsiz" va nostandart tuzilmalar kontseptsiyasini o'rganadi" [8]. Ushbu dizaynerlar nafaqat yapon maktabining texnikasidan ilhom olishadi, balki ularni yangi madaniy va texnologik haqiqatlarga moslashtiradilar.

Raqamli asrda dekonstruktivizm jismoniy kiyimdan tashqariga chiqadi. Zamonaviy dizaynerlarga 3D dizayn va raqamli modellash tirish an'anaviy kesmasdan murakkab shakllarni yaratishga imkon beradi (masalan, Iris van Herpen loyihalari). Virtual moda, unda kiyim moddiylik qonunlariga bo'ysunmaydigan to'liq raqamli ob'ektga aylanadi (masalan, Fabricant). Generativ dizayn, unda algoritmlar an'anaviy kiyim dizayni g'oyasini o'zgartirib, maxsus to'qimalar va shakllarni yaratadi. Zamonaviy dekonstruktivizm barqaror modada ham qo'llaniladi/ Mavsumga qarshi-yapon dizaynerlari har doim liboslar vaqt oraliq'idan tashqarida ishlab chiqarishgan. XXI asrda bu tamoyil fast fashiona qarshi kurashda yangi ahamiyat kasb etadi. Qayta ishlash- dekonstruktivizm eski kiyimlarni qayta ishlash kontseptsiyasiga juda mos keladi (masalan, upcycling texnikasi bilan Maison Margiela). Materiallar bilan tajriba o'tkazish-suv o'tlari yoki bioplastika matolari kabi kiyimlarni yaratish uchun ikkilamchi va maxsus materiallardan foydalanish" [9]. Moda dekonstruktivizmining kelajagi yangi shakllar, materiallar va falsafiy tushunchalarni izlash, shuningdek, raqamli va barqaror iste'mol dunyosida kiyim qanday rol o'ynashini qayta ko'rib chiqish bilan bog'liq.

NATIJALAR (PEZYJLTATY / RESULTS)

Yapon modasida dekonstruktivizm fenomenini o'rganish natijasida quyidagi xulosalarga kelish mumkin. Dekonstruktivizm falsafa sifatida Yevropada paydo bo'lgan ammo, yapon dizaynerlari uni Sharq an'analari ob'ektivi orqali qayta tasavvur qilishdi va modada joriy etishga mufaffaq bo'lishdi. 1981-yilda Rey Kavakubo (Comme des Garçons) va Yoji Yamamoto o'z kolleksiyalarini Parijda taqdim etishdi, bu G'arb moda sanoati uchun haqiqiy zarba bo'ldi. Ularning ishlari G'arbda mashhur bo'lgan yorqin ohanglardan farqli o'laroq monoxrom ranglar sxemasi (asosan qora)ga qurilgan edi. G'ayrioddiy siluetlar, assimetriya va dekonstruktiv shakllar, "tugallanmagan" ko'rinishga ega kiyimlar go'zallik haqidagi standart g'oyalarni yo'q qilishga erishdi" [10]. Ushbu inqilob dekonstruktivizmga yangi yo'nalish sifatida yo'l ochib, modani o'zgartirdi.

Yapon dekonstruktivistlari uniseks siluetlarini yaratib, kiyimni jinsga aniq ajratishdan bosh tortadi. Yangi / eski kabi antiqa effektli matolardan foydalanish, vintage elementlari, yirtilgan bichimlar ham elitar modaga qarama-qarshi edi. Chiroyli / xunuk-nomukammallikka asoslangan yangi estetika foydasiga an'anaviy go'zallik kanonlaridan voz kechildi. Kiyim tugallanmagan asarga o'xshaydi, bu yaratilish jarayoni va shaklning o'zgaruvchanligini anglatadi.

Yapon dizaynerlari trendga yo'naltirilgan bo'lmagan va abadiy mavjud bo'lishi mumkin bo'lgan modani yaratadilar. Narsalar dolzarb bo'lib qoladigan va bir mavsumdan ko'proq vaqt davomida shaklning bir qismi bo'lib qoladigan tarzda

yaratilgan [11]. Ushbu natijalar dekonstruksiya falsafasi yapon modasida G'arb nazariyalarini an'anaviy estetika bilan uyg'unlashtirib, muqobil shakllarni buzish, qayta tasavvur qilish va topishga asoslangan yangi dizayn tilini yaratish orqali qanday qayta tasavvur qilinishini ko'rsatadi.

XULOSA

Dekonstruksiya falsafasidan ilhomlangan yapon dizaynerlari modani intellektual va badiiy nutqqa aylantirdilar. Ular nafaqat kiyim-kechak yaratadilar, balki uning mohiyati, tananing kosmosdagi roli va go'zallik chegaralari haqida savollar berishadi. Ularning asarlari falsafiy bayonotning bir shakli sifatida qaralishi mumkin, chunki ular moda haqidagi an'anaviy tushunchalarni yo'q qiladi va kiyimni idrok etishning yangi usulini taklif qiladi – shunchaki utilitar mavzu emas, balki tushuncha sifatida. Rey Kavakubo, Yoji Yamamoto va Issei Miyake tufayli jahon modasi tub o'zgarishlarni boshdan kechirdi: Ular assimetriya, ishlov berilmagan matolar va maxsus siluetslarning estetikasini taklif qilib, g'arbiy go'zallik qonunlarini buzdilar. Ular moda g'oyasidan maqom sifatida voz kechib, trend va mavsumiylikdan tashqarida mavjud bo'lgan kiyimlarni taklif qilishdi. Ular erkaklar va ayollar o'rtasidagi chegaralarni birlashtirib, Uniseks shakllari va gender cheklovlaridan xoli kiyimlarni yaratdilar. Ushbu o'zgarishlar moda dizaynerlarining butun avlodiga ta'sir ko'rsatdi va zamonaviy moda falsafasining bir qismiga aylandi.

Zamonaviy dunyoda moda dekonstruktivizmi rivojlanishda davom etmoqda va yangi shakllarga ega: "Raqamli texnologiyalar bilan birlashish-virtual moda, 3D modellash va algoritmik dizayn dekonstruksiya chegaralarini kengaytiradi. Barqaror dizayn – kiyimni qayta ishlash, trendga qarshi va uzoq umr ko'rish dekonstruktivizmi ekologik toza yondashuvning muhim qismiga aylantiradi. Moda san'at sifatida-kiyim tobora ko'proq nafaqat shakl buyumlari, balki falsafa, dizayn va madaniyat chorrahasida joylashgan badiiy ob'ekt sifatida qabul qilinmoqda" [12]. Shunday qilib, yapon modasidagi dekonstruktivizm XXI asrda ham dolzarb bo'lib qolmoqda, global sanoatga ta'sir ko'rsatishda davom etmoqda va kiyim bilan semantik ob'ekt sifatida o'zaro ta'sir qilishning yangi usullarini taklif qilmoqda.

ADABIYOTLAR RO'YXATI (ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES)

1. Деррида, Ж. (1976). *Of Grammatology*. Johns Hopkins University Press.
2. Музалевская Ю.Е. "Деконструктивизм как способ художественно-эстетического выражения в вестиментарной моде" <https://cyberleninka.ru/article/n/dekonstruktivizm-kak-sposob-hudozhestvenno-esteticheskogo-vyrazheniya-v-vestimentarnoy-mode>

3. Кавамура, Ю. (2004). *Fashion-ology: An Introduction to Fashion Studies*. Berg.
4. Эванс, К. (2003). *Fashion at the Edge: Spectacle, Modernity and Deathliness*. Yale University Press.
5. Кондо, Д. (1997). *About Face: Performing Race in Fashion and Theater*. Routledge.
6. **Котляревская Н. В.** "Деконструктивизм в дизайне одежды как культурный код постмодернизма" "Деконструктивизм в дизайне одежды" <https://cyberleninka.ru/article/n/dekonstruktivizm-v-dizayne-odezhdy-kak-kulturnyy-kod-postmodernizma>
7. Мирс, А. (2011). *Pricing Beauty: The Making of a Fashion Model*. University of California Press.
8. Уилсон, Э. (1985). *Adorned in Dreams: Fashion and Modernity*. Rutgers University Press.
9. "Деконструктивистская мода: создание незаконченной, распадающейся и ре-ассемблированной одежды" https://www.nlobooks.ru/magazines/teoriya_mody/50_tm_4_2018/articl
10. Деконструктивизм и «японская революция», как новый виток моды/ <https://designersfromrussia.ru/dekonstruktivism-yaponskaya-revolutsiya/>
11. Суджик, Д. (1993). *Cultures of the Recent Past: Rei Kawakubo and Yohji Yamamoto*. Victoria and Albert Museum.
12. Такаши, М. (2010). *Deconstruction in Japanese Fashion: A Postmodern Analysis*. Fashion Theory, 14(2), 195–220.
13. Деконструктивизм в моде" https://spravochnick.ru/dizayn/dekonstruktivizm_v_mode/
14. Атаханова, Ф. З. (2021). ЎЗБЕК АНЪАНАВИЙ ЛИБОСИ ВА ЗАМОНАВИЙ МОДАНИНГ ЎЗАРО ИНТЕГРАЦИЯ ЖАРАЁНИНИ ТАҲЛИЛ ЭТИШДАГИ МЕТОДОЛОГИК МУАММОЛАР. ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ, 4(6).
15. Атаханова, Ф. З. (2016). ЁШ ДИЗАЙНЕРЛАРНИНГ ИЖОДИДА АНЪАНАЛАР ВА МОДА МУШТАРАКЛИГИ ТЎҒРИСИДА АЙРИМ МУЛОҲАЗАЛАР. The edition is included into Russian Science Citation Index., 69.
16. Данияровна К.Н. и Абдумаликовна СС БАУКСАУЗ–ГЕРМАНИЯ MADANIYATINING FENOMENI SIFATIDA.